

Ціннісний вимір професійної підготовки студентів природничо-математичних спеціальностей

У статті розкриваються теоретичні засади аксіологічного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців; аналізується сутність аксіологізації педагогічного процесу у вищій школі; характеризується ціннісний вимір професійної підготовки студентів природничо-математичних спеціальностей.

Ключові слова: цінність, аксіологія, аксіологізація освіти, ціннісний підхід до професійної підготовки, формування системи цінностей студентів природничо-математичних спеціальностей.

Постановка наукової проблеми та її значення. Провідною метою професійної освіти, як свідчить аналіз нормативних документів, наукової літератури та практики діяльності вищої школи, є підготовка висококваліфікованого фахівця, здатного конкурувати на ринку праці, креативного, відповідального, який є вимогливим і принциповим до себе та інших, уміє працювати над підвищенням свого професійного рівня, є активним громадянином і патріотом своєї держави, високо моральною та духовною особистістю. Так, відповідно до Концепції національного виховання студентської молоді побудова професійної кар'єри майбутніх фахівців має ґрунтуватися не лише на основі здібностей, професійних знань, умінь і навичок, а й на формуванні особистого світогляду як проекції узагальненого світосприймання, відповідного суспільним потребам та нормам. Освітній процес на основі загальнолюдських цінностей, на думку С. Гончаренка, покликаний забезпечити формування цілісної особистості, яка прагне до самореалізації, самовиховання, саморозвитку, самозахисту та інших необхідних для становлення безпечної взаємодії з навколишнім середовищем якостей, відкритої для сприймання й опанування нового досвіду, здатної до свідомого і відповідального вибору в різних життєвих ситуаціях [4]. З огляду на це, *важливою є проблема аксіологічного підходу до професійної підготовки сучасного фахівця. Актуальність аксіологічного підходу до організації навчально-виховного процесу у вищій школі зумовлена необхідністю переосмислення системи цінностей у педагогічній системі, де найважливішою цінністю має стати сама особистість, її життя. Саме повноцінне, гармонійне, активне життя людини розглядають як найвищу загальнолюдську цінність, що вимагає особистісного й індивідуального підходів у професійній підготовці будь-якого фахівця, незалежно від його професійного спрямування. А відтак актуальним є визначення аксіологічних орієнтирів у професійній підготовці студентів природничо-математичних спеціальностей як провідної освітньої стратегії, транслятора ціннісної парадигми.*

Аналіз досліджень цієї проблеми. Аксіологія як наука розвивається в різних галузях, у тому числі й у педагогіці, оскільки система цінностей належить до загальнонаукових понять. Так, із позиції педагогічної науки аксіологія є методологічним підґрунтям, що детермінує систему педагогічних поглядів, в основі яких лежить утвердження цінності людського життя, творення активної особистості із чітко визначеними життєвими орієнтирами, громадянською позицією. А відтак, *аксіологізація освіти* як явище з'явилося з виникненням педагогічної аксіології, ставши методом та самостійним розділом філософії цінностей [5, с. 43]. Як зауважує Р. Арцишевський, ціннісна спрямованість особистості визначає її діяльність, творчість, креативність. Система цінностей є важливою складовою частиною світоглядної культури особистості, яка, у свою чергу, є стрижнем усієї людської життєдіяльності [2]. На думку Г. Селевка, аксіологічний підхід забезпечує реалізацію однієї з важливих освітніх функцій – виховання духовності, що залежить від галузі та мети дослідження [14, с. 531]. У свою чергу, С. Поляков провідну роль цінностей у професійному й особистісному становленні майбутнього фахівця тлумачить тим, що саме система цінностей визначає підґрунтя для формування цілепокладання організації та конструктивної реалізації навчально-виховного процесу. Саме ціннісна спрямованість особистості студента слугує показником результативності педагогічного процесу, визначником головних напрямів його удосконалення [10, с. 47]. За переконаннями В. Сластьоніна, аксіологічний підхід забезпечує зв'язок між теоретичним і практичним освоєнням дійсності, пізнанням навколишнього світу [9, с.112]. Отже, аналіз педагогічної літератури свідчить про те, що вже існує чималий науковий доробок із дослідження проблеми аксіологічного підходу до організації педагогічного процесу в навчальних закладах.

Мета нашої статті – аналіз ціннісного виміру професійної підготовки студентів природничо-математичних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У Національній доктрині розвитку освіти наголошено, що «освіта має стати найважливішим чинником гуманізації суспільно-економічних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості» [7, с. 23]. Сучасний вищий навчальний заклад, як ми з'ясували під час дослідження, метою своєї діяльності має не лише професійну підготовку, але й психологічну підготовку майбутніх фахівців до успішного виконання професійних завдань, що власне й передбачає розвиток у студента тих форм психічної діяльності, які є найбільш властивими для майбутньої професії і дають змогу йому в майбутньому ефективно та успішно розв'язувати професійні завдання [8, с. 4–15]. А відтак, розкриваючи систему професійної підготовки майбутнього фахівця, ми проаналізували запропоновані О. Смир-новою такі характеристики діяльності:

- конкретні завдання, які має розв'язувати фахівець;
- методи, способи і прийоми вирішення цих завдань, тобто типи діяльності;
- функції, які реалізує фахівець при вирішенні конкретних завдань, його коло обов'язків;
- знання, вміння та навички, якими володіє фахівець у процесі розв'язання поставлених завдань і завдяки чому досягає оптимального результату;
- особистісні якості, цінності, переконання, світогляд, тобто ті особистісні параметри, які власне й забезпечують успішність та ефективність виконання визначених функцій задля досягнення найвищого результату [15].

У дослідженні ми користуємося трьохкомпонентною структурою професіограми, яка включає: а) трудограму, тобто опис праці в певній професії; б) психограму, як опис людини в праці; в) соціограму, тобто вивчення та аналіз особистості в професії [13]. Саме психограма містить дослідження мотивів, потреб майбутнього фахівця, його ціннісних орієнтацій, соціального інтелекту, соціальної фасилітативності, емоційного задоволення від праці, від професійного вдосконалення тощо. Детальніше зупинимося на аналізі аксіологічного підходу до професійної підготовки майбутнього фахівця. Як зразок ціннісного виміру організації педагогічного процесу у вищому навчальному закладі можна застосувати напрями, розроблені Н. Ткачовою. Йдеться про:

- 1) цілеспрямоване формування ціннісної свідомості, закріплення системи соціально-значущих знань, переконань ціннісного плану;
- 2) розвиток емоційно-чуттєвої та вольової сфер, особистісних якостей згідно з визначеними гуманістичними цінностями;
- 3) формування умінь-цінностей ключових компетенцій, звичок ціннісного характеру, забезпечення набуття досвіду практичної поведінки, здійснення дій, вчинків, що узгоджуються із засвоєними на теоретичному рівні цінностями [16, с. 49].

Таким чином, саме цінності особистості майбутнього фахівця визначають спрямованість його діяльності. Так, філософський словник «цінність» тлумачить як «феномен, який об'єктивно, за своєю природою є благом для людини, спрямованим на утвердження її в бутті, реалізацію її творчих можливостей». Конструктивними в цьому контексті, на нашу думку, є думки К. Роджерса щодо ціннісних орієнтацій особистості. Йдеться про те, що: по-перше, ціннісний процес як частина життя людини має органічну основу, ґрунтується на довірі людини до мудрості цілісного «Я», а не якоїсь його частини; по-друге, ефективність цього процесу прямо пропорційна відкритості людини своєму внутрішньому світу та досвіду; по-третє, чим більша відкритість людини до її внутрішнього досвіду, тим більшою є спільність її цінностей із цінностями інших людей; і, нарешті, по-четверте, загальні для всіх людей цінності є гуманістичними та конструктивними [11]. Продовжуючи, учений стверджує, що універсальні цінності дійсно існують, однак вони містяться в самій людині, тому їх не можна дати, а можна лише створити умови для їх розвитку [11].

На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної літератури ми зробили висновок про те, що цінності існують об'єктивно, самі по собі, вони є основою для формування особистості. Однак, набуваючи суб'єктивності, вони стають провідними в праці, пізнавальній діяльності, в навчанні, визначаючи позицію, життєдіяльність, активність людини, її готовність до професійної діяльності у зв'язку з духовними та культурними цінностями. Саме ціннісні орієнтації слугують підґрунтям для формування особистості, визначаючи її поведінку, взаємини з іншими людьми, детермінують вибір професії тощо [6].

Під час дослідження встановлено, що одним із важливих елементів майбутньої успішної професійної діяльності студентів природничо-математичних спеціальностей є система цінностей, оскільки вони стимулюють професійно-особистісний розвиток майбутнього фахівця, активізують такі внутрішні особистісні механізми, як потреби, інтереси, мотиви, установки. Саме ціннісна орієнтація майбутнього фахівця визначає напрям його професійної діяльності, забезпечує взаємозв'язок особистісного й предметного в діяльності на основі особистісної орієнтації [1, с. 12].

Досліджуючи ціннісний вимір професійної підготовки студентів природничо-математичних спеціальностей, ми з'ясували, що, організовуючи навчально-виховний процес, доцільно насамперед:

- визначити ієрархію основних життєвих та професійних цінностей, з'ясувати їх вплив на процес формування особистості майбутнього фахівця і під час навчання, і в позанавчальний час;
- оновити зміст навчальних дисциплін та модифікувати їх методичне забезпечення задля формування ціннісної свідомості майбутніх фахівців;
- створити сприятливе аксіологічне навчально-виховне середовище, яке б забезпечило перегляд студентами ціннісно-духовних категорій, їх усвідомлення та ціннісну переорієнтацію.

Як свідчать результати нашого дослідження, **важливою складовою частиною в системі професійної підготовки майбутнього спеціаліста є його особистісні параметри, серед яких важливе місце займає його ціннісна спрямованість.** А відтак, ми можемо зробити висновок, що **важливим завданням сучасної вищої освіти має бути особистісне становлення майбутнього фахівця, формування його світоглядної культури, розвиток його переконань, ідеалів, системи цінностей, що є стрижнем життєдіяльності майбутнього фахівця.**

Практика переконливо свідчить про те, що інколи легше і швидше людина засвоює знання з математики, фізики, хімії, географії, інших фундаментальних дисциплін, ніж вчиться бути емпатичним, уміти рефлексувати, розуміти інших людей, бути толерантним, уміти слухати й чути інших людей тощо. Ще складнішим, як ми довели, є процес формування ціннісних орієнтирів особистості майбутнього фахівця, адже система цінностей і пріоритетів змінюється в сучасному мінливому світі. Так, на сьогодні, визначальними цінностями стають сама людина як найвища цінність, особистісна гідність кожного; свобода (вільний вибір і відповідальність за нього); творчість та індивідуальність у пізнанні й самовираженні та ін. Важливою цінністю сучасності є бажання та вміння орієнтуватися в ситуації вибору, робити правильний вільний невимушений вибір, пов'язаний із конкретною відповідальністю та поведінкою [2].

Висновки і перспективи подальших досліджень. На сучасному етапі побудови української держави актуальною є проблема аксіологізації освіти в цілому й вищої школи зокрема. А тому, аналізуючи проблему професійної підготовки майбутнього фахівця, важливо зупинитися на вивченні та характеристиці особистості людини як носія функцій певної професії. Причому така характеристика має бути системною, багатогранною і розглядати людину на різних рівнях: соціальному, психологічному та психофізіологічному. На кожному з названих рівнів суттєвою є **ціннісна спрямованість особистості, адже саме вона визначає мотивацію діяльності людини, її результативність.** Тому ми й однозначно стверджуємо, що цінності людини є важливою складовою частиною в системі її професійної підготовки, а відтак одним із важливих завдань професійної освіти є розвиток аксіологічної особистісної спрямованості майбутнього фахівця і формування в нього й загальнолюдських цінностей Істини, Добра, Краси, й інших духовних, моральних та професійних цінностей.

Подальшого науково-педагогічного дослідження потребують пошук інноваційних технологій формування системи цінностей студентів різних спеціальностей, створення аксіологічного навчально-виховного середовища у вищих навчальних закладах, змістово-процесуального інструментарію діагностики рівня сформованості професійно-ціннісної орієнтації особистості майбутнього фахівця та ін.

Джерела та література

1. Акусок А. М. Теоретичні засади формування змісту загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / А. М. Акусок. – К, 2009. – 24 с.
2. Арцишевський Р. А. Світоглядна освіта як головний чинник розвитку духовності / Р. А. Арцишевський // Духовність особистості: методологічні та методичні аспекти. – Луцьк : Надстир'я, 2004. – С. 22–26.

3. Гершунский Б. С. Философия образования : учеб. пособие для высш. и сред. пед. уч. заведений. – М. : МПСИ, Флинта, 1998. – 512 с.
4. Гончаренко С. У. Гуманізація освіти як основний критерій розробки засобів реалізації сучасних технологій навчання / С. У. Гончаренко // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. – 2001. – Вип. 34. – С. 39.
5. Демінська Л. О. Аналіз основних положень аксіологічної науки у філософському та педагогічному аспекті / Л. О. Демінська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання : наук. журн. – Х. : ХОВНОКУ–ХДАДМ, 2011. – № 11. – С. 41.
6. Лозенко А. П. Теоретичні засади дидактичної підготовки майбутнього вчителя початкової школи / А. П. Лозенко // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Слов'ян. держ. пед. ін-ту. – 2009. – Вип. 47. – С. 4–9.
7. Національна доктрина розвитку освіти у XXI столітті // Освіта України. – 2001. – № 1. – С. 22–25.
8. Нечаев Н. Н. Профессиональное сознание как предмет психолого-педагогического исследования в высшей школе / Н. Н. Нечаев, Г. И. Резницкая // Психологические проблемы формирования специалиста в вузе : межвуз. сб. науч. труд. – Саранск : [б. и.], 1989. – С. 4–15.
9. Педагогика : уч. пособие для студ. пед. учеб. заведений / [В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов]. – М. : Школа-Пресс, 1998. – 347 с.
10. Поляков С. Д. В поисках реалистического воспитания / С. Д. Поляков. – М. : Центр «Педагогический поиск», 2004. – 176 с.
11. Роджерс К. О становлении личности: психотерапия глазами психотерапевта / К. Роджерс ; пер. М. М. Исениной ; под ред. Е. И. Исениной. – М. : Прогресс, 1994. – 322 с.
12. Роджерс К. Свобода учиться / К. Роджерс, Д. Фрейберг ; науч. ред. и авт. предисл. А. Б. Орлов ; пер. с англ. А. Б. Орлова, С. С. Степанова, Е. Ю. Патяевой. – М. : Смысл, 2002. – 527 с.
13. Рыжаков М. В. Ключевые компетенции в стандарте образования: возможности реализации / М. В. Рыжаков // Стандарты и мониторинг. – 1999. – № 4. – С. 20–23.
14. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий. В 2 т. Т. 2 / Г. К. Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
15. Смирнова Е. Э. Пути формирования модели специалиста с высшим образованием / Е. Э. Смирнова. – Л. : ЛГУ, 1977. – 136 с.
16. Ткачова Н. І. Формування особистості учня у навчально-виховному процесі / Н. І. Ткачова. – Х. : Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 208 с.

Марценюк Ирина. **Ценностное измерение профессиональной подготовки студентов естественно-математических специальностей.** В статье раскрываются теоретические основы аксиологического подхода к профессиональной подготовке будущих специалистов. Отмечается, что определение аксиологических ориентиров в профессиональной подготовке студентов естественно-математических специальностей является ведущей образовательной стратегией, транслятором ценностной парадигмы. Анализируется сущность аксиологизации педагогического процесса в высшей школе; характеризуется ценностное измерение профессиональной подготовки студентов естественно-математических специальностей. Определены основные направления ценностного измерения организации педагогического процесса в высшем учебном заведении: целенаправленное формирование ценностного сознания студентов, закрепление системы социально-значимых знаний, убеждений ценностного плана; формирование эмоций, чувств, личностных качеств, соответствующих гуманистическим ценностям; формирование умений-ценностей, ключевых компетенций, опыта, которые должны быть ведущими в жизнедеятельности личности.

Ключевые слова: ценность, аксиология, аксиологизация образования, ценностный подход к профессиональной подготовке, формирование системы ценностей студентов естественно-математических специальностей.

Martsenyuk Iryna. **The Valuable Dimension of Students' Professional Training of Natural Sciences and Mathematics Majors.** The article deals with the theoretical basis of axiological approach to vocational training of future specialists. It is noted, that the determination of axiological objectives in students' professional training of natural sciences and mathematics majors is the leading educational strategy, the translator of valuable paradigm. The essences of axiologization of pedagogical process in higher school are analyzed; the valuable dimension of students' professional training of natural sciences and mathematics majors are characterized. The main directions of valuable dimension of pedagogical process's organization in higher education institute are defined: the purposeful formation of valuable consciousness in students, the fixation of system of socially-significant knowledge, beliefs of valuable plan; the formation of emotions, feelings and personal qualities corresponding to the humanistic values; the formation of skills-values, core competencies, experience, which should be leading in the vital activity of individual.

Key words: value, axiology, axiologization of education, valuable approach to vocational training, formation the system of values in students of natural sciences and mathematics majors.

